

С. П. Корінний

Воєнне мистецтво

ВОЄННЕ МИСТЕЦТВО – теорія і практика підготовки й ведення воєнних дій на геоторії та навколоремному просторі; застосування відповідних сил, засобів і ресурсів для підтримання достатнього рівня [воєнної безпеки](#) країни. Складається із 3-х частин: стратегічного, оперативного і тактичного мистецтв, ін. назви – стратегія, велика тактика, тактика.

В. м. – це насамперед відображення певних важливих для командирів різних рівнів явищ воєн. дій, що підпорядковані певним принципам, законам й закономірностям зброй. боротьби. В. м. має свою історію, теорію і практику. Історія і теорія В. м. – частина [воєнної науки](#), що об'єднує низку теор. і практ. питань підготовки та ведення зброй. боротьби. Рівень розвитку В. м. визначається кількіс. показниками втрат особового складу ЗС, озброєння і воєн. техніки держави, а також цивіл. населення, рівнем руйнування нар. господарства, інфраструктури, збитками, що зазнала її економіка, культура тощо під час воєн. дій. На розвиток В. м. впливають істор. традиції держави, стан економіки, рівень культури, менталітет провід. нації, [воєнна доктрина](#), фіз.-геогр. особливості геоторії, геополіт. положення та геоекон. позиції у регіон., континентал. і глобал. масштабах. Історія розвитку В. м. – це низка яскравих прикладів застосування нових методів ведення бою, зокрема відкриття Епамінондом принципу нерівномір. розподілу військ по фронті з метою зосередження сил для гол. удару на вирішал. ділянці, що було застосовано в бойовищі при Левктрах (371 р. до н. е.); використання Александром Македонським кінноти в якості гол. удар. засобу для розгрому супротивника (334–323 рр. до н. е.); застосування Ганнібалом в бойовищі при Каннах (216 р. до н. е.) одночас. удару на обох флангах, оточенні та розгрому рим. армії меншими силами; Юлієм Цезарем – маневру і резерву на полі бойовища (1 ст. до н. е.) тощо. У війнах епохи Давньої Греції зародились елементи воєнно-мор. мистецтва, яке на той час полягало в умінні зосередити і вишикувати флот гребних кораблів на вибраній позиції, після чого розчленувати й знищити флот противника по частинах за допомогою таран. ударів і абордажу. В епоху раннього феодалізму (5–6 ст.) осн. зброй. силою в Зх. Європі стала важкоозброєна (лицар.) кіннота, а піхота виконувала допоміжну роль. Однак у ЗС Київ. Русі (9–11 ст.), де також були значні кінні дружини, піхота зберегла свою роль – вирішал. силою у війнах було піше нар. ополчення. В. м. київ. князів та їхніх воєвод

дозволило розширити кордони держави і перетворити її в могутню імперію. Військо княжої доби боронило великі території і з успіхом діяло на суші й на морі, хоча як і в Зх. Європі тактика вітрил. кораблів не відрізнялася від тактики греб. суден.

Із виникненням великих централізов. держав у 2-й пол. 16 ст. почали створювати постійні наймані армії. Знач. вплив на розвиток В. м. мало впровадження у військах [вогнепальної зброї](#), що зумовило вироблення лінійної тактики, при якій результат бойовища почав залежати не лише від кількості та вправності живої сили, але й від потужності вогню. У 17 ст. стратегічні зусилля воюючих сторін зводились до того, щоб по можливості уникнути бойовища та виграти війну шляхом маневрування на комунікаціях противника, а також за допомогою блокади і захоплення його фортець. Це призвело до виникнення «кордон. стратегії», яку з успіхом застосовували укр. гетьмани під час воєн з Річчю Посполитою та Осман. імперією. У Зх. Європі в той час з'явилися постійні ВМФ, осн. класом кораблів яких стали оснащені артилерією вітрильні лінійні кораблі та фрегати. Гол. способи стратег. дій на морі: ген. бойовище, блокада флоту противника в базах і портах, висадка мор. десантів. Як і в сухопут. військах, формувалася лінійна тактика, яка дозволяла використовувати можливості артилерії, встановленої на кораблях.

Глибокі зміни у В. м. відбулися у ході Великої франц. революції і нац.-визв. воєн кін. 18 – поч. 19 ст. Переваги армії, створеної під час революції у Франції, повністю використав Наполеон I, який відмовився від «кордон. стратегії» і намагався розгромити противника у ген. бойовищі. Натомість рос. фельдмаршал М. Кутузов досягав стратег. цілі шляхом системи вимотуючих, послідов. бойовищ і боїв, уникаючи ген. бойовища. Тактика базувалася на сміливому і глибокому маневрі колон піхоти та кавалерії, виділенні сильних резервів. Новий крок у розвитку воєнно-мор. мистецтва зробили рос. флотоводці Ф. Ушаков і Г. Спиридов, які відмовились від ліній. тактики і з успіхом застосували більш гнучку маневрову.

Подальші зміни В. м. у 19 ст. пов'язані з будівництвом залізниць, винаходами електр. телеграфу, бездим. пороху, масовим впровадженням у війська вогнепал. наріз. зброї, що дозволило прискорити зосередження і розгортання армій, вдосконалити їх постачання. Зріс рівень оператив. керівництва військами, посилилась ефективність вогню, що й зумовило відмову від тактики колон і перехід до тактики розстрільні (стрілець. цепів). 1870–71 вагомішою стала роль Генштабу, що проявилось під час франко-пруської війни. Тоді ж започатковано операції об'єднань, що зумовило розвиток важливої складової В. м. – оператив. мистецтва (великої тактики). Флоти переоснащувались паровими кораблями, які мали більшу швидкість, маневреність і захищеність, внаслідок чого докорін. змін зазнало воєнно-мор. мистецтво. Хоч значно раніше, ще на поч. 17 ст., мистец. маневрування козац. війська під проводом гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного на суші й на морі несло в собі елементи операції. Класич. приклад застосування цих дій козаків призвів до успіху під час

штурму м. Кафа. Після перемоги під Корсунем (травень 1648) гетьман Б. Хмельницький вирушив на Фастів, Вінницю і Білу Церкву з метою встановити контроль над Переметовим полем (р-н Обухів–Фастів–Біла Церква), на якому зближалися Чорний і Волин. шляхи. У той же час група полковника І. Ганжі блокувала Кучман. шлях і прикрила гол. базу армії – Запорожжя та Крим, Ф. Джеджалій вирушив у напрямі Чернігова, де розгорнув ще одне козац. угруповання і прикрив Лівобережжя з Пн. Таким чином Б. Хмельницький вів воєнні дії на тер. розміром 500 × 700 км, що набагато перевищувало показники тогочас. битв і бойовищ.

У ході рос.-япон. війни (1904–05) набувають подальшого розвитку армій. операції, зароджуються фронт. операції та мор. тактика у великих мор. бойовищах. Було застосовано на практиці принципи взаємодії у мор. бою нових класів кораблів (броненосців, броненос. крейсерів, есмінців тощо), протимін. і протичовнової оборони, нові бойові порядки кораблів. Під час 1-ї світової війни ЗС отримали можливість поповнювати втрати за рахунок резервів, у ході воєн. дій вперше було застосовано літаки, танки, автомобілі та хімічну зброю – отруйні гази. Війна набула позиц. характеру, що вимагало вдосконалення мистецтва прориву оборони; оперативне мистецтво отримало новий розвиток у ході проведення фронт. операцій. Тактика відреагувала виникненням нового бойового порядку – хвилі цепів. Наприкінці війни бій став заг.-військ. а тактика загальною, оскільки бойові завдання вирішувались спільними діями піхоти, кінноти, артилерії, авіації, танків й інж. військ. Тоді ж розроблено тактику дій підвод. човнів і боротьби з ними, а також нову форму воєн. діяльності флоту – мор. операцію; закладено основи В. м. ВПС, зокрема способи розвідки і бойового впливу на противника з повітря, ведення повітр. бою.

У період між 1-ю і 2-ю світ. війнами виникли теорії про досягнення перемоги обмеж. силами (малих армій), за допомогою авіації (повітр. війни) або танків (танк. війни). У СРСР було розроблено теорію глибокої операції і спільних операцій з ін. видами ЗС на примор. напрямках; отримала розвиток тактика дій різнорід. сил флоту і основи взаємодії між ними та взаємодії флоту із сухопут. військами; у В. м. ВПС – способи ведення повітр. розвідки, знищення живої сили і об'єктів противника, боротьби з його авіацією, корегування артилер. вогню тощо, основи оператив. мистецтва ВПС і тактики родів авіації, виконання самоств. оператив. завдань авіац. бригадами, корпусами та бомбардувал. авіацією далекої дії.

Важливим етапом розвитку В. м. стала [2-а світова війна](#), під час якої розроблена й реалізована нова форма стратег. дій – операції груп фронтів і груп польових армій. Оборонні операції проводились на великих територіях, з глибоким ешелонуванням війська та активними контрударами. Найскладнішою формою наступал. операцій був контрнступ. Успішно вирішувалася проблема стратег., оператив. і тактич. резервів. Мистецтво підготовки й ведення операцій і боїв розвивалось по лінії нарощування сили ударів,

зростання глибини одночас. ураження, підвищення темпів прориву глибокоешелонов. оборони противника та розвиток наступу за рахунок використання корпус., армій. і фронт. рухомих груп і других ешелонів, ведення зустріч. бойовищ і боїв, форсування вод. перешкод з ходу, бойових дій вночі. Отримало розвиток мистецтво підготовки й ведення повітр. (мор.) десант. операцій. Воєнно-мор. мистецтво розвивалось під час підготовки і проведення самост. операцій, сприяння наступу (обороні) сухопут. військ, бойових дій на комунікаціях, проведення конвоїв тощо; тактика й оперативне мистецтво ВПС – під час проведення повітр. операцій та боїв, у ході яких виникла нова форма використання авіації – авіац. наступ. Серед гол. завдань ВПС – завоювання панування у повітрі, вплив на стратег. і оперативні резерви, ізоляція р-нів бойових дій тощо.

Післявоєн. розвиток В. м. обумовлений виникненням принципово нових видів і типів озброєнь, якими оснащувались ЗС, зокрема впровадження ракетно-ядер. зброї призвело до збільшення просторових показників операцій та боїв, дало можливість командувачам одночасно й у короткі терміни вражати оперативні та стратег. угруповання військ противника без стратег. і оператив. розгортання власних ЗС. Протягом 20–30-ти р. ядер. зброєю оснащувались військ. округи, армії, армій. корпуси, дивізії, бригади і навіть батальйони. Відповідно коригувались оперативно-тактичні нормативи у бік збільшення ширини й глибини ділянок та смуг в обороні, бойових і оператив. завдань у наступі. Глобал. вплив такої зброї зумовлював ураження не тільки всіх воюючих, але й нейтрал. держав, і міг призвести до знищення всього життя на землі. Задля уникнення цього було винайдено [високоточну зброю](#), яка дозволяє досягати мети операцій і боїв вибірковими, точними ударами звичай. зброї з космосу, повітря, землі та моря. Протягом останніх 100 р. В. м. демонструвало спіралеподібну траєкторію розвитку: теорія танк. війни практично втілена у ході 2-ї світової війни та протягом 2-ї пол. 20 ст.; теорія повітр. війни застосовувалась під час воєн в Югославії та Іраку; теорія малих армій впроваджується у життя всіма розвинутими країнами, які інтенсивно скорочують ЗС; теорія глибокої операції залишається в основі сучас. повітр.-косм.-назем. операцій.

Бібліографічний опис:

Воєнне мистецтво / С. П. Корінний // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-27381>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).